

af sin Formue i København. Schimmelmann gik med den Besked til Bernstorff og der kom et Forlig i Stand paa dette Grundlag, men Summen sattes op til 12000 Rdr.

Saaledes endte Sagen. Danmark blev narret for en rig Finansmand, men fik til Gengæld 12000 Rdr. for en Etatsraads-titel, og den, der profiterede mest derved, var Byen Altona, der fik de 10000 overladt til Fremme af sin Handel; de 2000 gik efter Bernstorffs Ønske til de slesvigske Skoler.

I hvert Fald endnu én Stenglin havde paa de Tider at gøre med den danske Stat, nemlig Philip Jac. Stenglin, der var Købmand i Altona. I Følge en afsluttet Kontrakt skulde han levere 6000 Geværer til Militæretaten, men da den første Sending kom i 1763, viste de sig saa godt som alle ubrugelige. Efter mange og lange Forhandlinger betalte Staten ham 7000 Rdr. for at lade Handelen gaa tilbage, men selv efter at Sagen var endelig ordnet, overhængte han Kongen med Anmodninger om yderligere Erstatning og bøn-faldt endogsaa om en kongelig Bestilling til sit Underhold, hvad han dog ikke fik¹⁾.

9.

Et par forklædte stednavne hos Sakse.

Af Jørgen Olrik.

Det er en bekendt sag, at Sakse ofte omskriver danske stednavne på Latin. Igennem hele hans værk møder man mange eksempler herpå (Albus fons, Caprinus lacus, Lethalis palus, Sinus viridis m. fl.); her skal fremdrages tre sådanne,

¹⁾ R. A. Krigskanc.: Overkrigssekr. Haandbreve 1763 Maj Nr 134. Generalkrigsdir.s 2. Depts. Journaler 1763, Dec. Nr. 47 og 91, 1764 Jan. Nr. 2 og Febr. Nr. 47; Kopibog 1763—64 Nr. 270; Forest. 1764 Nr. 68. Gen. & Komm. Koll. 2. Depts. Journal 1771 Aug. Nr. 35.

hvoraf de to hidtil ikke har været påagtede, medens det tredje er kendt nok, men hidtil urigtig fortolket.

Sakse (Müllers udg. s. 738) fortæller om Absalon: „Hans første kamp med Venderne stod Lørdag før Palmesøndag ved Boslunde by (*apud Borlundam vicum*). Såsnart han fik bud om deres indfald, drog han alene med sin hird — atten hærmænd i tal — mod fire og tyve fjendtlige skibes mandskab. Farlig var dysten, men sejren blev hans: mange af fjendens ryttere blev slagne, og fodfolket fast helt oprevet; selv mistede han i den vovelige kamp kun én mand, og indviede med en herlig sejr sin bispestav og sit herreskjold. Kun få af fjenderne reddede sig ind i den til markerne stødende skov (*juncta campis sylva*), og kastede fejgt våben og bytte fra sig for des lettere at kunne undfly“.

At denne kamp har stået ved Boslunde i nærheden af Skelskør, har der aldrig hersket tvivl om; byen hedder i Valdemars jordebog Borslund. Derimod har man ikke været opmærksom på, at det lidt besynderlige udtryk *juncta campis sylva* rimeligvis indeholdt navnet på den skov som Venderne tyede ind i, og som ikke kan søges for langt fra slagmarken. Der er kun ét stednavn i Vestsjælland, som Sakse her kan sigte til, men det er også overmåde velkendt: Andvordskov, egl. „den modvendte skov“ (jfr. isl. *öndverðr*), o: den skov der vender ud imod åben mark, den begyndende skov. Det vil ses, at navnets betydning svarer ret nøje til Saksens latinske udtryk¹⁾. Her, i nærheden af Slagelse, har de store sammenhængende skovstrækninger begyndt, hvoraf der endnu den dag i dag findes anselige levninger, og disse skoves vestlige udkant, hvor Valdemar den store grundlagde det navnkundige Johanniterkloster, fik da ganske naturligt

¹⁾ Denne tolkning af navnet Andvordskov er så nærliggende og så at sige selvfølgelig, at der ingen grund er til med F. Dyrland (Aarb. f. nord. Oldk. 1885, 301) at fravige den gængse opfattelse og antage det første led i navnet for et mandnavn — så meget mindre som skovnavne kun sjældnere indeholder personnavne, men langt hyppigere betegnelser for skovens form, beliggenhed, naturlige beskaffenhed o. s. fr.

navnet Andvordskov, netop fordi skoven her vendte ud mod Vestsjællands dyrkede egne. Et blik på kortet vil snart forvise én om, at hele strækningen mellem Slagelse og Sorø og desuden et bredt bælte Øst om Sorø i Oldtidens slutning må have udgjort én stor skov: endnu er skovene afgjort fremherskende i denne egn, og de få landsbyer, der findes, bærer aldeles overvejende navne der ender på -torp eller -rød og således røber deres sene oprindelse. Først ved Fjenneslev—Alsted—Sigersted er man atter ude i gammelt kulturland; og denne gamle midtsjællandske bygd omkring Ringsted afgrænses iøvrigt atter mod Øst af et anseligt skovbælte, der for en stor del er bevaret endnu i vore dage. Det er overflødigt at påpege, hvor sandsynligt det af topografiske grunde må siges at være, at de slagne Vender fra det åbne land ved Boslunde tyer ind netop i disse vidtstrakte skove, hvor det sikkert var yderst vanskeligt at opspore dem.

Lidt længere fremme læser man i Saksens værk (Müllers udg. s. 739): „Samtidigt måtte også Falstringerne for at bøde på deres fåtal overfor den uhyre vendiske flåde søge ly bag et fælles virke (*publica munitio*)“. Dette ord *munitio* har hidtil ikke været rigtig oversat; det betyder selvfølgelig vold, befæstning, virke; men også her er det sandsynligt at Sakse sigter til et bestemt sted, nemlig til landsbyen Virket (i Valdemars jordebog Wirky) midt i Falster. Tæt ved landsbyen ligger der nemlig en af vand eller lavninger omgiven banke, der må have egnet sig ypperlig til fæstningsanlæg og da ikke mindst til en sådan „folkeborg“, som der her er tale om, og som landsbyen åbenbart har fået navn efter; senere i Middelalderen er der på banken blevet opført en adelsborg, hvoraf levninger endnu ses¹⁾. Intet sted på øen kan være bedre egnet til en sådan fælles borg for hele Falster.

Disse tildragelser synes at måtte henføres til år 1158. Et stykke længere fremme fortæller Sakse (Müllers udg. s. 812) følgende tildragelse, der vistnok må være gået for sig 1167:

¹⁾ Trap, Danmark, 3. udg. III 301.

„Kongen drog nu til Skåne, hvor han kort efter fik en falsk tidende om at Sakserne var i landet. Han satte sig da selv i spidsen for de Skåninger der tjente til hest, udbød en flåde af Sælland, og drog så til Slagelse, hvorfra han sendte bud til Hylleminde¹⁾ efter Absalon for at rådslå med ham om mangt og meget. Blandt andet tilstod han også at han havde gjort sig til nar ved at fæste lid til det falske rygte, og sendte ledingen hjem, som han havde udbudt for den usande tidendes skyld. — Nu havde Absalon i følge med sig en Islænding ved navn Arnold, der ofte med sjælden kunst kunde spå hvad der skulde times ham selv eller hans venner, hvad enten det nu kom af særligt skarpsyn eller af sindrig ævne til at gætte ret. Desuden havde han lige så stor indsigt i oldtiden som han var viis på fremtiden, og var snild til at fortælle frasagn. Han var for morskabs skyld fulgt med Absalon på dette tog, og havde forudsagt ham at han om lidt vilde komme i kast med vikinger; „men især undres jeg over“, sagde han, „hvor det kan være at jeg ikke selv kommer med i kampen, da det dog er mit faste forsæt at følge dig ufravigelig“. Kongen fik nu lyst til at høre ham fortælle om gamle dage, og bad ham derfor blive, da Absalon tog afsked; men han blev ihærdigt ved med at bede sig fri, og afstod ikke fra sin bøn før kongen lovede at sørge for at sende ham afsted efter Absalon ved daggry. — Absalon havde seks skibe i følge, men tre af dem var løbne ind i det indre af vigen for at hente brænde, og dér var de med ét blevne overraskede af ebber, og stak nu fast i dyndet, medens Absalon med de tre andre lå ude ved fjordens munding. Just som nu Absalon og hans skriver var midt i ottesangen, hørte han et bulder langt borte, og bad sin klerk se efter hvad det kunde være. Da så denne meldte ham, at han så ni langskibe forude, tvivlede Absalon ikke på at det var vikinger, og kaldte med høj røst mandskabet op af søvne. De sprang skræmte op, og gav sig end ikke tid til at komme i tøjet, men greb bare til våben. Han bød dem nu skyndsomt ro ud mod fjenden,

¹⁾ Portus Hulyuimmensis, der dog rettere bør læses Huluminnensis jfr. Velschow i Notæ uberiores s. 338.

da denne allerede var lige ved, hvad der var let at mærke af de mange stenkast der ramte dem. For ej at spille tid lod han dem endog kappe ankertovene og ro frem med det samme. Men Venderne troede at vore folk var lette at skræmme, de tænkte at lamslå deres mod med skrig og skrål, og istemte derfor et grueligt vræl med gny og bulder. Da de så mærkede, at det var spildt møje, flyede de fra hverandre, og der blev et af deres skibe taget med hele dets mandskab. End ikke i bjørneskoven (*Ursina sylva*) fandt flygtningene sig et skjul, ti bønderne sørgede for at ransage den nøje⁴.

Skuepladsen for denne kamp er åbenbart en fjord i Vestsælland, i nærheden af Slagelse. Knytlingasaga har den rette navneform *Hyljumynni*, men henlægger iøvrigt urigtigt stedet til Øresund. Saksens fortælling forudsætter åbenbart at Absalon når ud til skibene ved Hylleminde samme aften som han skilles fra Valdemar, og at Arnold ved at ride fra Slagelse ved daggry kan indhente Absalon, før han letter anker; og det er derfor overflødig at imødegå de i sin tid fremsatte antagelser, at Hylleminde skulde søges i Skåne eller på Låland. Suhm har villet identificere stedet med Hurrildshavn (nu Bisseruphavn) i Sydsælland; men dette er af sproglige grunde aldeles uantageligt, så meget mere som dette sidste sted nævnes af Sakse (Müllers udg. s. 179) under navn af *Huyrvilli portus*. Stedet må desuden snarere søges nærmere ved Slagelse, og der er derfor al grund til med Velschow (Notæ uberiores s. 338) at antage Hylleminde for identisk med Korsør nor. Dette ligger i en rimelig afstand fra Slagelse, og inå med sit smalle indløb have egnet sig særdeles godt til havn og ankerplads; hele norets naturlige beskaffenhed passer meget godt med Saksens beskrivelse af situationen. Tilmed ligger der ved det indre af noret en landsby ved navn Hulby (Hylby i Valdemars jordebog, Hølby i Roskildebispens jordebog), og dette i forbindelse med hele norets form, der var som skabt til havn og ankerplads, synes at gøre det sandsynligt, at det gamle navn på noret eller

rettere dettes dybere del har været Høll¹⁾ (isl. *hýlr*), medens det smalle indløb helt naturligt kom til at hedde Hylleminde (Hyljumynni). Således taler både topografiske og sproglige grunde for Velschows antagelse.

Som det vil ses, har da denne kamp stået i samme egn som den først skildrede, og „Bjørneskoven“ (*Ursina sylva*) tør vi da heller ikke søge for langt herfra. Lige siden Anders Sørensen Vedels dage har man altid oversat dette udtryk ved Bjørnekær skov; men noget sted af dette navn findes slet ikke på Sælland. Rimeligvis er det et af de (ikke få) steder i Jylland der bærer navnet Bjørnekær, som har foresvævet Vedel ved hans oversættelse, og de senere lærde har blot gentaget denne uden at undersøge sagen nøjere. Vi må derfor tage de vest- og midtsøllandske stednavne op til fornyet undersøgelse for at udfinde hvad for et dansk navn Sakse har gengivet med *Ursina sylva*. Det vil da hurtigt vise sig, at der kun kan være tale om ét stednavn, der er overmåde vel kendt og tilmed nær knyttet til Absalons egen hjemstavn og ættejord: landsbyen Bjernede. Dette navns ældre form er, som det ses af Roskildebispens jordebog fra 14. århundredes slutning, *Byernwithæ, Bernwethe*²⁾, o: Bjørneskoven (eller rettere Bjørneskovene), og det svarer altså aldeles til Saksens *Ursina sylva*. Selvfølgelig er det oprindelig skoven der har båret dette navn, og skoven har så atter givet navn til den i dens udkant grundede landsby. Dog skal det straks tilføjes, at der her, ved Bjernede, synes at foreligge en dobbelt navnedannelse, idet stednavnets form i den ældste kilde (Roskildebispens dombog 1291—9) er *Biærnhøfthæ* (Bjørnhøfde)³⁾. Høvd eller høvde betyder halvø, næs, men også det på tværs pløjede stykke for enden af en ager, „skelager“, og endelig kan ordet også betegne et fremspringende

¹⁾ Om dette navn, der også kendes som betegnelse for Fotevig ved Skanør, henvises til Joh. Steenstrups bemærkninger i Hist. Tidskr. 6. R. IV. 745.

²⁾ Scr. rer. Dan. VII, 117. 124.

³⁾ Scr. rer. Dan. VI, 255.

uregelmæssigt hjørne af en skov¹⁾. Her må det åbenbart være taget i denne sidste betydning, og rimeligvis har da landsbyen oprindelig været kaldt Bjørnhøfde efter dens beliggenhed, men efterhånden er det mere kendte navn på selve skoven Bjørnved(e) gledet over på den i dens udkant grundlagte landsby.

Spørger vi dernæst, hvad det da er for en Bjørneskov (Bjørnved) i hvis udkant Bjørnhøfde er anlagt, da vil et blik på kortet hurtigt forvise en om, at der kun er én skov som der her kan være tale om, og det er den selv samme store skovstrækning omkring Sorø, som ovenfor er beskrevet, og hvis udkant (Andvordskov) strække sig over ad Slagelse til. Intet kan heller synes rimeligere end at Venderne efter at være blevne slagne ved Korsør nor (altså i samme egn som Boslunde) tyer ind i selv samme store skov, som flygtningene forrige gang havde bjærget sig ind i efter kampen ved Boslunde: det var jo den eneste større skovstrækning i disse vestsjællandske egne, og det måtte især være de flygtende Vender om at gøre at slippe bort fra stranden, hvor Absalon og hans mænd forfulgte dem, op i de tætte skove i det indre af landet, hvor de havde bedst udsigt til at gemme sig. Dog, denne gang er skoven ikke saa godt et skjul som sidst, „ti bønderne sørgede for at ransage den nøje“. Denne jagt efter Venderne, som bønderne iværksatte, får øget interesse, når vi véd at den foregår i umiddelbar nærhed af Absalons hjemstavn og således sikkert er sat i scene af Absalon selv ved hjælp af de til Hvideætten hørende bønder. — Opkaldt er skoven åbenbart blevet efter de bjørne, som må have levet her ned imod Oldtidens slutning, dengang skoven fik sit navn, men som sikkert forlængst var udryddede på Saksens tid²⁾. Men netop i en sådan større sammenhængende skovstrækning kan bjørnene da også efter al sandsynlighed have holdt sig længere ned i tiden end i det dyrkede lands små og spredte lunde, og også af denne grund ledes vi derfor til den antagelse, at Bjørnved er det gamle navn på hele den store skovstrækning om Sorø (og ikke blot på den nærmest ved landsbyen Bjørnede liggende del).

¹⁾ Kalkar II, 361; Mølbech i Hist. Tidsskr. II 141; Feilberg, Ordbog over jyske Almuesmål I 656 (hoved), III 301 (skovhoved).

²⁾ Jfr. Bricka i Hist. Tidssk. 4. R. II, 842 ff.